

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาที่มองผ่านมุมมองทางสังคมในบริบทของชุมชนนาก่วมใต้ พัฒนาและหมู่บ้านสะแกเครือซึ่งเป็นกระบวนการการจัดกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมขององค์กร/กลุ่มออมทรัพย์ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของชุมชนโดยการศึกษาเชิงประจักษ์จากความคิดเห็นและประสบการณ์ของสมาชิกกรณีศึกษาองค์กรออมทรัพย์ชุมชนนาก่วมใต้พัฒนาในจังหวัดลำปางและกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านสะแกเครือในจังหวัดตาก โดยมีกระบวนการในการวิจัยดังนี้

วิธีรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล (Methods of data collection and analysis)

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Multi - Methodological Research) ที่เน้นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ทั้งนี้ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อประกอบการสรุปภาพรวม (Generalization) ด้วย เพื่อให้ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ครอบคลุมทั้งมิติเชิงลึก และกว้าง โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจะเริ่มจากส่วนที่เกี่ยวกับบริบทของชุมชน วิวัฒนาการของทุนทางสังคมและองค์กรออมทรัพย์ชุมชนรวมทั้งผลการดำเนินงานขององค์กรออมทรัพย์ชุมชนทั้งในแง่โครงสร้างและหน้าที่โดยเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กรรวมทั้งประวัติ วัตถุประสงค์ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โครงสร้างองค์กร การบริหารจัดการภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วม โครงการอบรมและพัฒนาบุคลากร ปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในองค์กร เครือข่ายสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกชุมชน รางวัลและแรงจูงใจ ความพร้อมในการปรับตัว ความยากจนและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การดำเนินงานขององค์กรออมทรัพย์ด้านการลดความยากจน การดำเนินงานขององค์กรออมทรัพย์กับการพัฒนาศักยภาพของชุมชน อัตราการออม ดอกเบี้ย/การจัดสรรรายได้ดอกเบี้ย ระบบสวัสดิการ การเงินการบัญชี การเติบโตของกองทุน สถานที่และเครื่องมือ (ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์, 2550; สมชัย ฤชุพันธ์ และ สุรัสวดี ฟูนพยนต์, 2548; Mico, 1981) นอกจากนี้ยังเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการทำกิจกรรมสาธารณะของสมาชิกเพื่อสร้างข้อสรุปรวมในการพัฒนาศักยภาพของชุมชน

อนึ่ง เพื่อให้ข้อมูลมีความแม่นยำและความน่าเชื่อถือผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นการวิจัยซึ่งนอกจากจะใช้วิธีการศึกษาเอกสารแล้วยังใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก

การสัมภาษณ์รายบุคคล การสนทนากลุ่ม และการสังเกต (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2547) โดยมีรายละเอียดของแหล่งของการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้ (ดูตารางวิธีเก็บรวบรวมข้อมูล)

1. แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิของการวิจัยนี้ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร (Documents) เพื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาการวิจัยและแนวคิดรวมทั้งทฤษฎีตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่นำมากำหนดกรอบแนวคิดและกรอบในการวิเคราะห์เกี่ยวกับบริบทชุมชน ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน วิวัฒนาการของทุนทางสังคมและองค์กรออมทรัพย์ชุมชน จากเอกสารสิ่งพิมพ์ สถิติ รายงาน บันทึกการประชุมของภาคราชการ และภาคชุมชน รวมทั้งแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) ประกอบด้วยข้อมูลด้านบริบทชุมชนและลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของประชากร รวมทั้งวิวัฒนาการของทุนทางสังคมและองค์กรออมทรัพย์ชุมชน ตลอดจนการทำกิจกรรมของสมาชิกของค์กรออมทรัพย์ชุมชนและในการทำกิจกรรมสาธารณะ โดยมีวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

2.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview technique) โดยใช้แนวสัมภาษณ์ (Interview guide) เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชน ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของประชากร วิวัฒนาการของทุนทางสังคมและองค์กรออมทรัพย์ชุมชนจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ซึ่งเป็นผู้รู้และผู้นำชุมชนที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนรวมทั้งอาศัยอยู่ในชุมชนเป็นเวลานานจนคนในชุมชนให้การเคารพนับถือ เช่น ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน รวมทั้งผู้นำกลุ่มและองค์กรออมทรัพย์

2.2 การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview schedule) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของครัวเรือนรวมทั้งวิวัฒนาการของทุนทางสังคมและองค์กรออมทรัพย์ชุมชนตลอดจนการทำกิจกรรมของสมาชิกของค์กรออมทรัพย์ชุมชนและในการทำกิจกรรมสาธารณะของชุมชนรวมทั้งการพัฒนาศักยภาพของชุมชนซึ่งเก็บข้อมูลจากหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นสมาชิกขององค์กรออมทรัพย์ชุมชนนาก่วมได้พัฒนาจำนวน 80 ครัวเรือน และ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านสะแกเคือจำนวน 68 ครัวเรือน โดยผู้สัมภาษณ์เป็นคนกรอกข้อมูลด้วยตนเอง

2.3 การสนทนากลุ่ม (Focused group) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview schedule) ในการระดมความคิดเห็นของกลุ่ม (Group think) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวิวัฒนาการของทุนทางสังคมและองค์กรออมทรัพย์ชุมชนรวมทั้งกิจกรรมของสมาชิกของค์กรออม

ทรัพย์ชุมชนรวมทั้งกิจกรรมสาธารณะและการพัฒนาศักยภาพของชุมชนตลอดจนอนาคตขององค์กร/กลุ่มออมทรัพย์ โดยมีตัวแทนของประธาน คณะกรรมการ และสมาชิกขององค์กรออมทรัพย์ รวมทั้งพัฒนากร ครู ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้นำชุมชนจากชุมชนนำควมได้พัฒนา 1 กลุ่ม และหมู่บ้านสะแกเครือ 1 กลุ่ม รวมจำนวน 2 กลุ่ม ๆ ละ 10 คน

2.4 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) โดยใช้แบบตรวจรายการ (Checklist) เพื่อศึกษาพฤติกรรมและทัศนคติรวมทั้งปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกขององค์กรจากการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยแบ่งลักษณะของปฏิสัมพันธ์ออกเป็น 3 ทิศทาง คือ 1. ปฏิสัมพันธ์เชิงบวก (Positive direction) 2. ปฏิสัมพันธ์เชิงลบ (Negative direction) และ 3. ปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกลาง (Neutral direction) จากการทำกิจกรรมของสมาชิกและกรรมการกลุ่มและองค์กรออมทรัพย์ ฯ การพัฒนาศักยภาพของชุมชนและรวมทั้งกิจกรรมสาธารณะจากภาคสนาม

การวิเคราะห์ข้อมูล (Data analysis)

การศึกษานี้ใช้แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณโดยมีองค์กรออมทรัพย์ชุมชนเป็นหน่วยในการวิเคราะห์โดยอาศัยแนวทางการวิเคราะห์เชิงระบบ (Systematic model approach) เป็นกรอบวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis framework)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ในการวิเคราะห์ตัวแปรเชิงเดี่ยว (Univariate analysis) ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ถึงโครงสร้าง แล้วสรุปค่าของตัวแปรโดยการแจกแจงความถี่ (Frequency distribution) และร้อยละ (Percentage) ของตัวแปรหรือตัวชี้วัด (Variables or measurable indicator) กิจกรรมของสมาชิกกลุ่มและองค์กรออมทรัพย์พร้อมนำเสนอตารางและกราฟ แล้วสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับข้อมูลเชิงคุณภาพและตีความเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงเหตุผลเพื่อสร้างข้อสรุป

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ หลังจากที่ถูกวิจัยและผู้ช่วยวิจัยได้เก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกเพื่อจำแนกประเภทของตัวแปรและตีความรวมทั้งตีความความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Interpretation and logic) เพื่อ หาข้อสรุปเบื้องต้นก่อน จากนั้นผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลอีกครั้งโดยอาศัยแนวทางการวิเคราะห์ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้ (ชยันต์ วรรณะภูติ, 2546; Sarantakos, 1993 อ้างอิงใน Alston & Bowles, 1998)

ขั้นตอนแรก การลดทอนข้อมูล (Data reduction) ขั้นตอนนี้ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบไม่มีส่วน

ร่วม ลดทอนข้อมูลให้สามารถลงรหัส (Coding) เพื่อจำแนกประเภทของตัวแปรเชิงคุณภาพให้สามารถแจกแจงนับความถี่ได้

ขั้นตอนที่สอง การจัดระบบข้อมูล (Data organization) คือการจำแนกประเภทของตัวแปรจัดรวมกลุ่มตัวแปรให้เป็นองค์ประกอบหรือมิติ (Elements or dimensions) ของแนวคิด จากนั้นจึงรวมกลุ่มองค์ประกอบให้เป็นแนวคิด (Concepts) ซึ่งเรียกวิธีนี้ว่า “แบบจำลองการวิเคราะห์ตัวแปรสู่แนวคิด” (Indicator-concept model)

ขั้นที่สาม การตีความ (Interpretation) คือการระบุทิศทางและแนวโน้มของความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด ด้วยการอธิบายและโต้แย้งรวมทั้งตีความและเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงเหตุผลตามกรอบแนวคิดการวิเคราะห์ ถ้าหากข้อมูลมีลักษณะอิ่มตัว (Saturated) หรือไม่มีข้อมูลใหม่เพิ่มเติมแล้วสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับข้อมูลเชิงปริมาณโดยนำเสนอตารางและกราฟประกอบเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างแต่ละแนวคิด แล้วนำไปสู่บทสรุป (Conclusion) ของการวิจัยหรือทฤษฎีฐานราก (ดูภาพ 10)

ภาพ 10 การจัดระบบตัวแปรและองค์ประกอบของแนวคิดเพื่อเชื่อมโยงสู่บทสรุป

ตาราง 2 วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลรวมทั้งประชากรและผู้ให้ข้อมูลหลัก

วัตถุประสงค์การวิจัย	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	เครื่องมือ	แหล่งข้อมูล	การวิเคราะห์ข้อมูล	ประชากรผู้ให้ข้อมูลหลัก
1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนรวมทั้งการกำเนิดและวิวัฒนาการของ ชุมชนสังคมในสวนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการออมทรัพย์และการจัด สวัสดิการชุมชนโดยศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชน การก่อตั้ง และการปรับตัวของกลุ่มและองค์การออมทรัพย์ชุมชนในจังหวัด ลำปางและตาก	<ul style="list-style-type: none"> - ศึกษาเอกสาร - สัมภาษณ์เชิงลึก 	<ul style="list-style-type: none"> - การวิเคราะห์เอกสาร - แนวสัมภาษณ์ Interview guide 	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้ติดยา - ปฐมภูมิ 	<ul style="list-style-type: none"> - การวิเคราะห์เนื้อหา - การตีความและเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Interpretation and logic) 	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้นำที่เป็นทางการและ ไม่เป็นทางการ (ผู้ใหญ่บ้านและประธาน กลุ่ม/องค์การออมทรัพย์)
2) ศึกษาวิธีการการดำเนินงานของกลุ่มและองค์การออมทรัพย์ ชุมชนด้านการจัดองค์กร ประเภทของการออมและสวัสดิการ บันทึกข้อมูลทัศนคติและประสบการณ์รวมทั้งมูลเหตุจูงใจให้เข้า ร่วมและประโยชน์ที่สมาชิกได้รับ ได้แก่ การเพิ่มของ เงินออม รายได้ จำนวนเงินออม สมาชิก โอกาสการมีส่วนร่วม รวมทั้งการ สร้างกฎเกณฑ์และเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - สัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง - การสนทนากลุ่ม 	<ul style="list-style-type: none"> - แบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง - โครงสร้าง - รายการสัมภาษณ์ Interview schedule 	<ul style="list-style-type: none"> - ปฐมภูมิ - ปฐมภูมิ 	<ul style="list-style-type: none"> - การแจกแจงความถี่ - การตีความและเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงเหตุผล 	<ul style="list-style-type: none"> - หัวหน้าครัวเรือนของ สมาชิกกลุ่ม/องค์กร ฯ - ประธาน คณะกรรมการ สมาชิก พัฒนาการ คุรุ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้แทน อปท.
3) ศึกษากระบวนการแปลงทุนทางสังคมในชุมชนไปพัฒนา ศักยภาพของชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายบทบาทของ องค์การออมทรัพย์ชุมชนต่อการทำกิจกรรมสาธารณะ อาทิเช่น การลงแรงเกี่ยวข้าว การรักษาป่า การจัดการขยะ	<ul style="list-style-type: none"> - สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม 	<ul style="list-style-type: none"> - แบบตรวจรายการ 	<ul style="list-style-type: none"> - ปฐมภูมิ 	<ul style="list-style-type: none"> - การตีความและเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงเหตุผล - การวิเคราะห์ทิศทาง ของปฏิสัมพันธ์ 	<ul style="list-style-type: none"> - การสังเกตภาคสนาม (Field observation)

ที่มา ปรับปรุงจาก ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ (2551ข, หน้า 13-17)